

Міністерство освіти і науки України  
Харківський національний педагогічний університет  
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

# Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 1/2014



УДК 811.161.2 + 39 (477)  
ББК 81.411.1 + 63.5 (4УКР)

**РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**

- Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- (головний редактор);
- Ворожбіт В. В., д-р пед. наук, проф. (Харків);
- Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Дорошенко С. І., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Лисиченко Л. А., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Ломакович С. В., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Піддубна В. В., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- (заст. головного редактора)
- Терещенко В. М., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Юр'єва К. А., канд. пед. наук, доц. (Харків)
- 

**РЕЦЕНЗЕНТИ:**

- Нелюба А.М., д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Сюта Г.М., канд. філол. наук, ст. наук. співр., Інститут української мови НАН України

Ухвалила вчена рада Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди  
(*протокол №4 від 5 вересня 2014 року*)

**У 41 Український світ у наукових парадигмах : Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків: ХІФТ, 2014. — Вип. 1. — 160 с.**

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,  
вул. Блюхера, 2, м. Харків, Україна, 61168

**ISBN 978-966-1630-25-2**

© Автори статей, 2014  
© Обкладинка У. Мельникова, 2014  
© Макет В. Журенко, 2014

# ЗМІСТ

## ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОД УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

- Світлана Єрмоленко**  
УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК КАТЕГОРІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСУМУ: ШЛЯХ ФОРМАЦІЇ . . . . . 4
- Любов Савченко**  
КОДИ КУЛЬТУРИ В НАУКОВОМУ ОСМИСЛЕННІ ОНТОЛОГІЇ МОВИ . . . . . 13
- Лариса Кравець**  
АРХЕТИПНА МЕТАФОРА ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА МАТРИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ . . . . . 21
- Анатолій Поповський**  
СЕМАНТИЧНИЙ РЯД «ПОБИТИ КОГОСЬ ЗА ЩОСЬ» В УКРАЇНСЬКОМУ ПАРЕМІЙНОМУ  
КОРПУСІ (етнокультурний і стилістичний аспекти) . . . . . 29
- Олена Маленко**  
ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ НАПРЯМ ВИВЧЕННЯ МОВИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ . . . . . 35
- Любов Умрихіна**  
УКРАЇНСЬКІ ОПТАТИВНІ ВИСЛОВЛЕННЯ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ . . . . . 41

## ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЯ. ЛІНГВОСТИЛІСТИКА

- Костянтин Голобородько**  
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МОВНОГО ОБРАЗУ УКРАЇНИ В ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ  
ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ . . . . . 50
- Світлана Руденко**  
КОНЦЕПТИ ЕМОЦІЙНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕР В УКРАЇНСЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ  
ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ З ГЛЮТОНІЧНИМИ НОМІНАЦІЯМИ . . . . . 56
- Світлана Марцин**  
СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ БЕЗСПОЛУЧНИКОВОГО ТИПУ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНФЕСІЙНОМУ  
ДИСКУРСІ: СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА . . . . . 67

## ЛІНГВОПРАГМАТИКА. КОМУНІКАЦІЯ

- Ганна Ковальова**  
СВІТОГЛЯДНІ ДОМІНАНТИ УКРАЇНЦІВ У КОМПАРАТИВНИХ МОДЕЛЯХ: СЕМАНТИКА  
Й ПРАГМАТИКА ПОРІВНЯННЯ (на матеріалі текстів гумористичного дискурсу) . . . . . 74
- Маргарита Мягка, Інна Єрмоленко**  
МОВНО-КОМУНІКАТИВНІ МАРКЕРИ УКРАЇНСЬКОЇ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ . . . . . 80
- Оксана Ісаєнко**  
ПРОФЕСІЙНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ КІНОКОМУНІКАЦІЇ . . . . . 84

прізвище кращого або гіршого робітника. Зауваження робиться як покарання: «Сержанту Іванову за низьку виконавчу дисципліну оголошується зауваження!». У військовій організації не існує неформального спілкування, завжди звертаються один до одного офіційно, наприклад: «Товаришу полковнику, *дозвольте звернутися?*»

Слід також відзначити, що в комерційній компанії, навпаки, не існує ієрархічного поділу, робітників називають «члени команди», керівники використовують більше неформальну комунікацію. Немає ніяких «гірші-кращі», дистанції влади, зауважень і покарань. Завжди роблять акцент на «ми»: «Ми зробимо... Ми спробуємо...». Похвала відбувається на нарадах і організатор компанії або керівник відділу скаже: «Цього місяця ми плідно попрацювали й досягли великих успіхів», не називаючи конкретних прізвищ. Представники адміністрації не скажуть: «Ви не праві», замість цього «Я б вам порадив...». Організатори компанії влаштовують різноманітні тематичні корпоративи для того, щоб члени команди відчували себе потрібними для компанії та могли поспілкуватись один з одним поза робочим часом.

Таким чином, неможливо переоцінити роль мови як засобу спілкування в організації. Загальна корпоративна мова об'єднує людей у рамках єдиної корпоративної культури і дозволяє краще, ніж щось інше, мати враження про корпоративну культуру компанії.

Перспективою подальшого дослідження є виявлення типів дискурсивних практик багатонаціональних корпорацій.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Лапина Т. А.* Корпоративная культура: учебно-методическое пособие / Т. А. Лапина. — Омск : Изд-во ОмГУ, 2005. — 96 с.
2. *Персикова Т. Н.* Межкультурная коммуникация и корпоративная культура: учеб. пособие / Т. Н. Персикова. — М. : Логос, 2011. — 224 с.
3. *Пелепейченко Л. М.* Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник / Л. М. Пелепейченко. — Х. : Акад. ВВ МВС України, 2007. — 130 с.
4. *Славова Л. Л.* Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект [монографія] / Л. Л. Славова. — Житомир : Вид. ЖДУ ім. І. Франка, 2010. — 358 с.
5. *Goffman E.* The Presentation of Self in Everyday Life / E. Goffman. — NY : Doubleday, 1959. — 220 p.

УДК 811.161.2'42

**Оксана Ісаєнко,**

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

## ПРОФЕСІЙНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ КІНОКОМУНІКАЦІЇ

У статті розглянуто професійний словник української кінокомунікації, виокремлено тематичні групи термінів на основі вивчення словників й інтернет-глосаріїв лексики сфери кіно, проілюстровано випадки використання okazіоналізмів і приклади переходу термінів кіно до слів повсякденного вживання.

**Ключові слова:** професійний словник, кінокомунікація, тематичні групи термінів, кінотермінологія, кінематограф.

В статье рассматривается профессиональный словарь украинской кинокоммуникации, выделяются тематические группы терминов на основе изучения словарей и интернет-гlossариев лексики сферы кино, показаны случаи использования окказионализмов и примеры перехода терминов кино к словам ежедневного употребления.

**Ключевые слова:** профессиональный словарь, кинокоммуникация, тематические группы терминов, кинотерминология, кинематограф.

The article deals with the professional vocabulary of Ukrainian film communication. The thematic groups of terms were singled out on basis of studying dictionaries and internet-glossaries of the film terms. The examples of using the occasionalisms and transition of the film terms to the words of everyday usage were shown.

**Keywords:** professional vocabulary, film communication, thematic groups of terms, film terminology, cinematography.

Українська кінокомунікація як окрема повноцінна сфера для лінгвістичного дослідження формувалася разом із розвитком українського кінематографу, постійно оновлюючись та збагачуючись професійно орієнтованою лексикою. Збагачення професійного кінословника відбувається завдяки появі нових технологій зйомки, видів кінообладнання, жанрів і піджанрів кіно. Отже, дослідження української кінокомунікації постає актуальним на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки.

*Мета статті* — окреслити лексичний і тематичний склад професійного словника української кінокомунікації й виявити тенденції розповсюдження термінологічних одиниць сфери кіно в сучасній українській мові.

Кінотермінологія викликає неабиякий інтерес у сучасних лінгвістів, адже її широке використання в ЗМІ зумовлює активне вживання значної частини відповідної лексики пересічними мовцями більшості країн світу. Проте систематизацією й укладанням професійних кінословників займалося не так багато науковців, зокрема В. М. Миславський, С. І. Юткевич, хоча постійно доповнюються й вдосконалюються електронні глосарії мови сфери кіно. Це явище значно збільшує кількість термінологічних одиниць для дослідження, оскільки всі зміни й нові утворення легко вносяться до електронної бази й одразу стають доступними для комунікантів.

У зв'язку зі стрімким розвитком культури, науки, техніки та мистецтва, деякі кінотерміни набувають відомості й починають використовуватись у повсякденному спілкуванні, наприклад: *фільм, режисер, блокбастер, зйомка* тощо, проте більшість одиниць спеціальної лексики, що є вузько направленими, функціонують лише в галузі професійної терміносистеми: *дублювання, зворотний кадр, зміна кадру, колоризація*.

Проблема термінів, зрозумілих не тільки спеціалістам певних галузей, але й пересічним мовцям, постає цілком суперечливою. Так, частина лінгвістів стверджує, що ці мовні одиниці втратили свої властивості й перетворилися на звичайні слова [1: 112; 5: 151]. З іншого боку, деякі вчені дотримуються думки про те, що всю лексику, яка відноситься до певної сфери, можна вважати термінологічною, незалежно від того, наскільки вона вузько спеціалізована чи все ж таки зрозуміла й за межами своєї галузі [2: 178; 4: 51].

У кінотермінології часто трапляються лексичні одиниці, що належать до окказионалізмів, тому їх використання нерідко пов'язане з посиланням на автора. Наприклад, *ефект Вертіго* — це винахід режисера Альфреда Хічкока. Сенс його полягає в тому, що актор у кадрі не рухається, а зображення оточення постійно змінюється

за допомогою перехрещування кадрів під час монтажу. Уперше цей прийом було використано в кінострічці «Vertigo», звідки він й отримав саме таку назву [III].

Терміносистема сфери кіно з часом набула розгалуженості, що зумовлює потребу чіткої класифікації її складників.

Укладач «Кіноенциклопедичного словника» С. І. Юткевич [3] послуговується алфавітним принципом систематизації статей у межах таких тематичних блоків: види та жанри мистецтва; поняття теорії кіно; статті, що містять інформацію про міжнародні кінофестивалі та кіноорганізації, а також про радянські кіностудії та навчальні заклади, що займаються підготовкою кадрів для кіноіндустрії.

Часто терміни кіно не зовсім зрозумілі для пересічного мовця. Тож для пояснення значень фахової лексики кіногалузі, зокрема, для експлікації складних комплексних понять, застосовують прості дефініції. Для того щоб найповніше описати ті чи ті кінопоняття, укладачі популярних Інтернет-словників удаються до використання ілюстрацій, прикладів із фільмів тощо. Яскравими зразками таких лексикографічних джерел є «Глосарій термінів для фільммейкерів», «Ілюстрований глосарій кінотермінів» (1, 2). Класифікуючи відповідні лексичні одиниці, автори цих словників ураховують значну кількість аспектів кіновиробництва:

- ключові течії, жанри кіно;
- поняття історії й критики кіно;
- сленг і жаргон у кіноіндустрії;
- технічне обладнання;
- базові способи кінозйомки;
- галузеві, ділові, технічні поняття;
- етапи роботи й інші поняття, пов'язані зі створенням кінофільму (написання сценарію, режисура, спеціальні ефекти, дубляж тощо);
- люди, які беруть участь у створенні фільму (актори, техніки, продюсери, монтажери та ін.) [III].

Український кінознавець, укладач «Кінословника» В. Н. Миславський (2) пропонує поділ термінів сфери кіно, керуючись належністю терміна за значенням до певної галузі кінематографії, і виокремлює такі тематичні групи:

1. *Кіномистецтво*. До цієї групи належать терміни, що позначають ключові жанрові та стильові поняття:
  - аніме (різновид японського анімаційного кіно);
  - блокбастер (високобюджетний фільм);
  - документальне кіно (вид кіномистецтва, матеріалом якого слугують зйомки дійсних подій та осіб);
  - короткометражний фільм (фільм, що складається з однієї-двох частин, зазвичай триває не більше півгодини);
  - римейк (фільм, який повторює сюжет раніше знятої кінокартини) [II: 6–45].
2. *Історія й теорія кіно*. Ця категорія містить терміни, що називають теоретичні та стильові поняття, пов'язані з розвитком світового кінематографу:
  - авангард (течія в кінематографі та мистецтві загалом);
  - золота серія (художні італійські фільми 1909–1919 років);
  - камершпіле (різновид драми, що склався в німецькому театрі, мистецтві й кіно на початку 20-х років ХХ ст. як своєрідний протест проти ірраціональності світоспоглядання експресіонізму);
  - кістоунські комедії (комедійні фільми, які створювалися на «незалежній» студії «Кістоун», що була організована в 1912 році);

- підсвідомий фільм (реklamний прийом, який застосовувався протягом 1950-х років, аби стимулювати людей до придбання певних товарів) (2: 46–134).
3. *Жанри та піджанри*. До цієї групи належать терміни, що використовують на позначення кіножанрів та їхніх різновидів:
- біографічний фільм (фільми, присвячені життю та діяльності історичної особи — громадського діяча, полководця, представника науки чи культури);
  - готичний фільм (піджанр, що характеризується своєю схожістю з готичним романом, в основі сюжету якого лежить таємниця, оповита темрявою);
  - докудрама (фільми цього жанру демонструють нам із певною ідеалізацією реальних людей та події, що відбувалися в їхньому житті);
  - кібер панк (один із різновидів наукової фантастики, в основі якого — комп'ютери, високі технології та проблеми, що виникають у суспільстві через згубне застосування результатів технічного прогресу);
  - мюзикл (жанр, основу якого складають спів і хореографічні номери, що являють собою єдине ціле та об'єднані єдиним художнім задумом) (2: 135–210).
4. *Кіновиробництво*. До цієї категорії відносять терміни щодо всіх понять, прийомів, процесів і явищ, що використовуються в процесі кінозйомки на різних етапах виробництва фільму:
- віртуальна реальність у кіно (комп'ютерна технологія, що дозволяє користувачу імітувати проникнення в комп'ютерний світ, ототожнюючи себе за допомогою підключених до тіла датчиків з обраним комп'ютерним персонажем, фізично переживати різноманітні відчуття);
  - затемнення кадру (прийом зйомки, що дозволяє досягти поступового затемнення, а потім і повного зникнення екранного зображення);
  - колоризація (додавання штучного кольору старим чорно-білим фільмам);
  - натурна зйомка (будь-яка зйомка поза павільйоном за межами студії);
  - субтитри (текст, надрукований у нижній частині кадру рідною мовою аудиторії глядачів) (2: 211–251).
5. *Кінопрокат*. До цієї групи належать терміни, що використовують для позначення понять, пов'язаних із виходом фільму на екрани кінотеатрів, тобто із процесами прокату кінопродукції:
- кіноринок (загальна назва всієї сфери продажу кінопродукції);
  - рейтинг (оцінка фільмів за різними ознаками, надання їм категорій, своєрідного знаку якості, класу);
  - тізер (короткий трейлер, який звичайно випускається за декілька місяців до безпосереднього випуску фільму, щоб дати стисло інформацію про те, яким буде фільм та привернути до нього увагу);
  - фільмотека (установа, що займається збиранням, зберіганням, технічною обробкою кінофільмів, а також їх вивченням і популяризацією) (2: 252–278).
6. *Кінотехніка*. До цієї групи термінів відносять терміни-назви технологій та приладів, що використовують у процесі кіновиробництва:
- біоскоп (апарат для знімання та проєкції фільмів, розроблений у 1895 році в Німеччині);
  - витіснення (зміна одного монтажного плану іншим, коли друге зображення, ніби всовуючись у кадр, поступово займає місце першого);
  - об'єktiv зі змінною фокусною відстанню (об'єktiv, фокусна відстань якого може набувати різних значень);

- синхронізація (об'єднання кіноплівки з фонограмою так, щоб артикуляція відповідала мовленню, яке чує глядач);
- частота кадрів (частота зміни кадрів при кінозйомці або кінопроекції, швидкість зйомки) (2: 279–293).

Подана вище класифікація дає комплексне бачення системи кінотермінів. У ній наявне чітке розмежування між термінами, що стосуються кіновиробництва, кінопрокату, кінотехніки; але в розділах словника, присвячених термінам кіномистецтва, історії й теорії кіно, жанрам і піджанрам, подибуємо терміни, які можна віднести одночасно до двох або навіть кожної з названих категорій.

Наприклад, термін *арт-хаус* пов'язаний і з історією кіно (у словнику наведено інформацію про появу наприкінці 1950-х років таких кінотеатрів у США), і може бути кваліфікований як піджанр «елітарне кіно», тобто кіно, розраховане на підготовленого глядача. Сам В. Н. Миславський цей термін відносить до термінів кіномистецтва (2: 9). Отже, класифікуючи терміни кіно, слід урахувати їх неоднозначність.

Вивчення специфіки використання лексики кожної з виокремлених тематичних груп дає можливість виявити тенденції розповсюдження кінотермінів у широкому мовленні. Так, наприклад, терміни груп технічного оснащення, звуку, освітлення та зйомки певних кадрів є більш спеціалізованими й уживаються лише серед фахівців цієї сфери, тоді як назви амплуа акторів, найбільш відомих та популярних професій кінематографа, деякі терміни кінопрокату та історії кіно часто використовуються у ЗМІ. Назви жанрів фільмів є також поширеними в комунікації, адже більшість цих термінів були запозичені з інших сфер мистецтва, зокрема з літератури.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З. В. Куделько. — К. : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. — 218 с.
2. Журавлева Т. А. Особенности терминологической номинации : монография / Т. А. Журавлева. — Донецк : АООТ Торговый дом «Донбасс», 1998. — 253 с.
3. Киноэнциклопедический словарь / под общ. ред. С. И. Юткевича. — М. : Сов. энциклопедия, 1986. — 931 с.
4. Павлова О. Терміни, професіоналізми, номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики) / О. Павлова // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». — 2008. — № 620. — С. 49–54.
5. Пристайко Т. С. Лексико-номинативная организация специального текста : монография / Т. С. Пристайко. — Днепропетровск : УкО ИМА-пресс, 1996. — 200 с.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глосарій термінів для фільммейкерів [Електронний ресурс] . — Режим доступу : <http://snimifilm.com/>
2. Миславський В. Н. Кінословник. Терміни, визначення, жаргонізми / В. Н. Миславський. — Х., 2007. — 328 с.
3. Film Terms Glossary (illustrated) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.filmsite.org/filmterms.html>